



## مصونیت پارلمانی نمایندگان در حقوق ایران

وکیل مهدی صیادی قصبه\*

### چکیده

اعطای مصونیت، توافقی است داخلی و تدوین و پذیرش آن، تنها در چارچوب قانون های اساسی کشورهای مختلف، جریان می یابد. قانون اساسی مشروطیت ایران، در اصل دوازدهم خود، مصونیت اعضای مجالس مقننه را تضمین کرده بود. اما در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷، تحت تأثیر روحیه انقلابی و عدالت خواه مردم، بسیاری از مزایا و حقوق ویژه اشخاص حقیقی و حقوقی، سلب شد و با توجه به عقیده فقهای خبرگان مبنی بر مخالفت چنین امتیازی با مبانی اسلام و عدم ضرورت آن، اصل هفتاد و یکم پیش نویس قانون اساسی به تصویب نرسید. این اصل، سرانجام پس از مخالفت های فقها، جای خود را به اصل ۸۶ قانون اساسی داد.

مصونیت مندرج در اصل ۸۶ قانون اساسی، خاص است و از جهت ممتاز بودن مسؤولیت این سمت ها، اعطاء گردیده و مخالف تساوی اشخاص در مقابل قانون نیست. این اصل، منطبق با شرع و ملهم از یکی از اصول مهم حکومت اسلامی، یعنی نظارت امت بر حکومت است. لذا نفی اصل مصونیت پارلمانی و نقض ممنوعیت تعقیب و بازداشت نمایندگانی که در مقام ایفای وظایف نمایندگی سخن گفته اند، به منزله نفی استقلال و مصونیت پارلمانی است.

### واژگان کلیدی

مصونیت، قانون اساسی، حاکمیت و حق نظارت.

\* کارشناس ارشد حقوق جزا و جرم شناسی



## مقدمه

«مصونیت» در لغت به معنای مصون ماندن و محفوظ بودن است (معین؛ ۲۲۰، ۱۳۸۱). اما در اصطلاح علم حقوق، عبارت است از «معاف بودن از برخی التزامات و واجبات که بازگشت آن به مصونیتی حقوقی در برابر قوانین است که موجب عدم اجرای آن قوانین می‌شود» (ابراهیمی؛ ۱۳۸۰، ۱۰۹). از نظر تاریخی روشن نیست که آغاز اعطای مصونیت پارلمانی به اعضای پارلمان‌ها چه زمانی بوده است؛ زیرا این قبیل مصونیت‌ها تدریجی و در طی توافقاتی بین حکومت‌ها و مجلس‌های ملی آن‌ها حاصل می‌شود، به دست می‌آیند.

به همین جهت این توافقات، داخلی هستند و تدوین و پذیرش آن‌ها تنها در چارچوب قانون‌های اساسی جریان می‌یابد. از آن‌جا که اقدام برای تدوین قانون اساسی در قرون اخیر، شکل گرفته و طبق نظر برخی از پژوهش‌گران، تاریخ آن به ثلث اخیر قرن هجدهم میلادی یعنی زمانی که قانون اساسی فلادلفیا در سال ۱۷۷۶ (غزال؛ ۱۴۲۰، ۳۱) آماده شد، برمی‌گردد؛ بنابراین سندی خاص، که متضمن اعتراف به وجود حق مصونیت پارلمانی قبل از این تاریخ باشد، وجود ندارد. اما از آن‌جا که این نوع از مصونیت نمایندگی، به خصلت نظام پارلمانی که دارای ریشه‌های تاریخی قدیمی است و به عصر سلطنتی دوران امپراطوری روم که در این دوران دو مجلس سنا و ملی در امر قانون‌گذاری ایفای نقش می‌کردند، برمی‌گردد، (جعفری؛ ۱۴۲۲، ۶۴) بنابراین به احتمال زیاد توافقاتی که مصونیت پارلمانی به اعضای دو مجلس قانون‌گذاری فوق‌الذکر در قرون طولانی قبل از زمان تدوین قانون اساسی، وجود داشته است خصوصاً که این مجالس برای مدتی طولانی، با نظام سلطنتی و صلاحیت مطلق آن در وضع قوانین، درگیری داشته‌اند و لذا اگر اعضای چنین مجالسی از مصونیت پارلمانی برخوردار نبودند، بسیاری اوقات به اتهام مبارزه با تخت و تاج پادشاهی در معرض پیگردهای قضایی قرار می‌گرفتند. دکتر کیالی در دایره المعارف خویش می‌گوید: «این نوع مصونیت با توجه به ریشه‌های تاریخی‌اش به سرشت نظام پارلمانی وابسته است. نظام پارلمانی‌ای که از ابتدای پیدایشش گرایش به این داشته که به صورت یک قدرت مستقل و نماینده ملت که از طریق انتخابات موجودیت می‌یابد و در نتیجه به‌عنوان شالوده‌ای عالی و اساسی، که مجموعه حکومت اعم از حاکمان و رعایا در مقابل آن سر فرود می‌آورند، صلاحیت قانون‌گذاری دارد، شکل می‌گیرد» (کیالی؛ ۱۴۱۵، ۵۴۸).

اصل مصونیت نمایندگان، در هر کشوری بنا به صلاحدید و سلیقه حقوقی نویسندگان قانون اساسی آن کشور، مطرح شده و مورد حمایت قرار گرفته است. این تنوع حمایت از اصل مصونیت با هر درجه و با هر شکلی که بیان شده اصل مصونیت نمایندگان، در هر کشوری بنا به صلاحدید و سلیقه حقوقی نویسندگان قانون اساسی آن کشور، مطرح شده و مورد حمایت قرار گرفته است. این تنوع حمایت از اصل مصونیت با هر درجه و با هر شکلی که بیان شده است، مبین یک پدیده جمعی در تاریخ حقوقی اساسی کشورها است که بنابراین «نماینده پارلمان، برای اعمال وظایف نمایندگی، باید هم آزاد باشد و هم مستقل، آزاد تا آن‌جا که



بی‌هراس از حکومت و یا مخالفان خود، آن‌چه را که می‌اندیشد بگوید، آن‌چه را که صلاح می‌داند، پیشنهاد کند و آن‌چه را که با عقاید سیاسی \_ اجتماعی او سازگار است، در تهیه طرح‌ها و یا اظهارنظر نسبت به لوایح، منظور نماید، اهمیت اصل استقلال در آن است که نماینده در دوران اعمال وظایف خود، تحت قیمومت و تابعیت کسی به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم نباشد» (قاضی؛ ۱۳۷۲، ۴۶۴). قانون اساسی مشروطیت ایران، در اصل دوازدهم خود مصونیت اعضای مجالس مقننه را تضمین کرده بود «به هیچ عنوان و به هیچ دستاویز، کسی بدون اطلاع و تصویب مجلس شورای ملی، حق ندارد معترض اعضای آن شود اگر حیثاً یکی از اعضاء علناً مرتکب جنحه و جنایتی شود و در حین ارتکاب جنایت، دستگیر گردد، باز باید اجرای سیاست درباره او با استحضار مجلس باشد». اما در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷، تحت تأثیر روحیه انقلابی و عدالت‌خواه مردم، بسیاری از مزایا و حقوق ویژه اشخاص حقیقی و حقوقی سلب شد تا آن‌جا که در قانون اساسی، شخص رهبر به‌عنوان عالی‌ترین مقام کشور در برابر قانون با سایر افراد کشور مساوی دانسته شد. اعطای مصونیت به نمایندگان نیز در کشاکش همان بحث‌ها مورد تجدیدنظر قرار گرفت و با استناد به اصل برابر همگان در برابر قانون (اصل ۲۰ ق.ا. و با توجه به عقیده فقهای خبرگان مبنی بر مخالفت چنین امتیازی با مبانی اسلام و عدم ضرورت آن، اصل هفتاد و یکم پیش‌نویس قانون اساسی که چنین نوشته شده بود، به تصویب نرسید: «اگر نماینده ای مرتکب جنحه یا جنایتی مشهود شود، مورد تعقیب قرار می‌گیرد، ولی جریان دستگیری او باید فوراً به آگاهی مجلس برسد و تحقیق و دادرسی با حضور نماینده مبعوث مجلس انجام پذیرد، در صورتی که نماینده ای به ارتکاب جرم غیر مشهود متهم شود، توقیف و بازداشت او قبل از محکومیت در دادگاه، مشروط به اجازه مجلس است ولی محاکمه او در دادگاه به صورتی که مزاحم ایفای وظایف نمایندگی او در اثنای دادرسی نباشد، اجرای حکم قطعی دادگاه درباره او، نیازی به اجازه مجلس ندارد». این اصل، سرانجام پس از مخالفت‌های فقها، جای خود را به اصل ۸۶ قانون اساسی داد. به‌موجب این اصل «نمایندگان مجلس در ایفای وظایف نمایندگی در اظهارنظر و رأی خود کاملاً آزادند و نمی‌توان آن‌ها را به سبب نظراتی که در مجلس اظهار کرده‌اند یا آرای که در مقام ایفای وظایف نمایندگی خود داده‌اند، تعقیب یا توقیف کرد». اصل ۸۶ در بازنگری قانون اساسی در سال ۱۳۶۸ نیز بدون هیچ تغییری حفظ شد.

### بحث و بررسی

برای روشن شدن مفهوم و محدوده اجرایی اصل مصونیت پارلمانی ابتدا نظر شورای نگهبان را در این باره بیان و سپس تجزیه و تحلیل می‌شود. شورای نگهبان در پاسخ به استفساریه رئیس قوه قضائیه نسبت به موضوع اصل ۸۶ قانون اساسی، اساساً مصونیت نمایندگان را فاقد ریشه اسلامی دانسته است (همبستگی؛ ۱۳۸۰، ش ۳۵۷). شورای نگهبان در جوابیه مذکور، با تأکید بر این که موضوع اصل ۸۶ قانون اساسی، مربوط و محدود به اعلام رأی و اظهارنظر



در مجلس و در مقام ایفای وظایف نمایندگی است، مصونیت نمایندگان را با اصل تساوی حقوق و نظرات امام خمینی (ره) مغایر دانسته و آزادی بیان نمایندگان را مقید و مشروط به عدم ارتکاب اعمال و عناوین مجرمانه می‌داند. هم‌چنین مخالفان مصونیت، معتقدند که آزادی بیان مصونیت سیاسی نمایندگان، مقید به عدم ارتکاب اعمال و عناوین مجرمانه است و اگر چنان‌چه نماینده ای مرتکب رفتارهای مجرمانه شد، علی‌الاصول و برابر قاعده تساوی حقوق باید هم‌چون دیگر مردم، محاکمه و عندالاثبات محکوم و مجازات شود، آهنگ اصل تساوی حقوق که مستند منکران مصونیت است نفی و الغای امتیازات موهوم و طبقاتی است و نه نفی و انکار شئون و حقوق و امتیازات قانونی.

در پاسخ به ایرادات شورای نگهبان و مخالفان اصل مصونیت پارلمانی، باید بیان داشت: امروزه اعطای حق حاکمیت به مردم، در تمام سیستم‌های حقوقی پذیرفته شده، به مفهوم این است که حاکمیت یعنی «اعمال قدرت، اجرای عدالت و خدمت عمومی» توسط خود مردم صورت می‌گیرد و مردم نیز در اجرای حاکمیت، بخشی از وظایف خود را به قوای حاکم که توسط برگزیدگان آنان، اداره می‌شود، تفویض نموده‌اند. لذا مردم می‌بایست خود، هم بر اجرای عدالت که توسط قوه عدلیه اجرا می‌شود و هم بر اعمال قدرت و خدمت عمومی که توسط قوه اجرایی صورت می‌گیرد، نظارت داشته باشند.

بر اساس این قاعده و بر طبق قوانین اساسی، مردم حق نظارت را به نمایندگان منتخب خویش تفویض کرده‌اند و نمایندگان نیز در اجرای حق می‌بایست از استقلال و آزادی کامل برخوردار باشند و استقلال در عمل و آزادی در بیان، شرط چنین نظارتی است (کاتوزیان؛ ۱۳۷۷، ۲۸۴). قوه پارلمان در هر کشوری به منزله قلب تپنده آن کشور، محسوب می‌شود؛ چرا که حقوق که محدود کننده و زاینده دولت است، در پارلمان شکل می‌گیرد و آن‌گونه که قلب خون را به تمام پیکر شخص می‌رساند، پارلمان نیز حقوق را که تنها مایه حیات یک جامعه سیاسی محسوب می‌شود، ایجاد می‌کند و برای اجرا در اختیار دو قوه دیگر می‌گذارد، بدین دلیل، پدید آورندگان حقوق، می‌بایست از آزادی و استقلال کامل در ایجاد و شکل بخشیدن به حقوق برخوردار باشند (همان، ۲۸۴).

همان‌گونه که قوه عدلیه در اجرای وظایف خود از اصل آزادی و استقلال و قضات نیز در صدور رأی و ابراز نظر قضایی از مصونیت (از نوع عدم مسؤولیت) برخوردار می‌باشند و شیوه رسیدگی به تخلفات کارکنان قضایی نیز با آیین و تشریفات خاصی اعمال می‌شود (اصل عدم تعرض) و قوه مجریه هم از مصونیت مطلق در اعمال حاکمیت (ماده ۱۱ ق. م. م. مصوب ۱۳۳۹) و مصونیت نسبی (آیین ویژه رسیدگی) (اصل ۱۷۳ ق. ا. و ماده ۱۱ قانون دیوان عدالت اداری) در اعمال تصدی برخوردار است، پارلمان نیز باید از چنین امتیازاتی در چارچوب وظایف قانونی برخوردار باشد؛ چرا که فقدان چنین امتیازی به همان اندازه که برای دو قوه دیگر امری ناصواب خواهد بود، برای قوه مقننه نیز پیامدهای ناگواری را در پی خواهد داشت. اعطای مصونیت نمایندگی بسته به سیستم‌های حقوقی، از شدت وضعف نسبی برخوردار است.



چنانچه در کشورهای اروپای غربی، اصل تعرض ناپذیری را به مفهوم عدم اجرای شیوه های معمولی پیگرد در دادرسی، هنگامی که نماینده ای در بیرون از چارچوب وظایف پارلمانی و خارج از محوطه مجلس اعمالی را انجام دهد که قانوناً جرم باشد پذیرفته اند، در حالی که در کشورهایی مانند استرالیا، چنین اصلی پذیرفته نشده و نماینده در صورت ارتکاب جرم، با همان شیوه ها و آیین های ویژه دادرسی، تعقیب قضایی خواهد شد و به دلیل چنین اختلافاتی در مفهوم مصونیت نمایندگان است که گروهی ذکر مصونیت را وافی به مقصود ندانسته و معتقدند که نمایندگان از مزایای سیاسی نمایندگی در دوران نمایندگی و بعد از آن برخوردار خواهند بود. واژه «مصونیت نمایندگی» متضمن حمایت های زیر در مورد نمایندگان خواهد بود:

**۱) عدم مسؤولیت نمایندگان برای نطق و اظهارنظر:** مطابق این اصل که در کلیه کشورهای جهان به رسمیت شناخته شده است، نمایندگان پارلمان با آزادی کامل و بی حد و حصر می توانند در جلسات عمومی پارلمان و در شعبه ها و کمیسیون ها نطق، ایراد کرده و رأی دهند و هیچ کس حق نخواهد داشت نماینده را به دلیل اظهارنظر، نوشتار، اعمال و تصمیمات خود، یعنی اجرای وظایف و تکالیف قانونی خود، مورد تعقیب و مؤاخذه قرار دهد. عدم مسؤولیت نمایندگان دو خصلت دارد:

الف) مطلق است.

ب) مداوم است.

مطلق به این معنی که درباره آن استثنائی نیست یعنی آنچه را که در حوزه اختیارات خود به انجام می رسانند مشمول اصل مصونیت، از نوع عدم مسؤولیت است. مداوم نیز، بدین جهت که حتی بعد از اتمام دوره تقنینی نیز نمی توان نماینده را بابت اعمال دوره نمایندگی تعقیب کرد، زیرا در غیر این صورت باز آزادی عمل نماینده به سبب بیم و هراس از آینده سلب می شود (قاضی؛ منبع پیشین، ۴۶۴).

**۲) مصونیت از تعرض:** طبق اصل مصونیت از تعرض، نمایندگان پارلمان را نمی توان به شیوه آیین رسیدگی معمولی در امور کیفری مورد تعقیب قرار داد. فلسفه وجود این اصل، بدان دلیل است که، نمایندگان برای انجام وظایف خطیر و حساس نمایندگی خود، آزادی و استقلال کامل داشته باشند و دو قوه دیگر و اشخاص نتوانند به بهانه ارتکاب جرم، مخالفان و رقبای خود را به آسانی مورد تعقیب قرار دهند. به اعتقاد اکثریت حقوق دانان، «اصل ۸۶ قانون اساسی، دربرگیرنده مصونیت پارلمانی نمایندگان مجلس شورای اسلامی و دارای مفهوم حقوقی عدم مسؤولیت نمایندگان در زمینه سخنرانی ها، نظرات و آرای است که در مقام انجام وظایف نمایندگی خود ارائه می کنند هدف این اصل، تضمین و آزادی انجام وظایف نمایندگی و جلوگیری از پیگردهای قضایی از سوی دولت یا افراد علیه نمایندگان است و بدون این آزادی قوه قانون گذاری کشور، نمی تواند به انجام وظایف مقرر در قانون اساسی بپردازد.



و همان گونه که در اصل ۸۶ قانون اساسی آمده است، این عدم مسؤولیت، اظهار نظر و رأی نمایندگان را در برمی گیرد هر آن چه در چارچوب این عناوین قرار می گیرد مانند نطق ها، گزارش ها، قطعنامه ها و آرایه که در کمیسیون یا آرایه که در صحن مجلس می دهند، مشمول اصل عدم مسؤولیت است. این گونه اظهار نظرها اگر از سوی اشخاص عادی بیان شوند و دارای وصف مجرمانه باشند، قابل پیگرد قضایی هستند ولی اگر نماینده ای در مقام انجام وظایف پارلمانی خود، چنین نظرانی را ابراز کند، مشمول اصل ۸۶ خواهد بود و از هر گونه پیگرد قضایی، مصون است. به عبارت دیگر، گفته ها و نظرات آنان در نطق ها و گزارش ها را نمی توان به عنوان مدرک و دلیل در پیگردهای کیفری علیه یک نماینده مورد استناد قرار داد» (کاشانی، محقق داماد، موسوی بجنوردی؛ ۱۳۸۰، ۹).

حتی اگر تهمت و افتراء یا اکاذیبی از آن استشمام گردد؛ زیرا اساساً برای حفاظت نماینده از ایراد یا انتساب اینگونه جرایم «آزادی کامل وی»، تضمین شده و قوه قضائیه «ممنوع از تعقیب یا توقیف» وی، گردیده است (عسگری راد؛ ۱۰، ۱۳۸۲). برخی معتقدند، که این مصونیت نماینده موکول به آن است که وی در بیانات خود مرتکب اهانت و افتراء و جرایمی مانند این ها نشود، و اگر نماینده در اظهارات و آرایه که در مقام ایفای وظایف نمایندگی ابراز می کند، مرتکب جرمی شد مصونیت نداشته و قابل تعقیب است.

پاسخ به این نظر، این است که اصولاً امر تعقیب، موکول و مشروط به وقوع جرم است. تا زمانی که جرمی واقع نشده باشد، هیچ کس قابل تعقیب نیست و به سخنی دیگر، هر گاه جرمی واقع نشده باشد، همگان مصون از تعقیب هستند.

موضوع امکان و قابلیت تعقیب افراد، آن گاه مطرح است که جرمی واقع شده باشد؛ حال آن که اصل ۸۶ قانون اساسی با اعطای حق «آزادی کامل» به نمایندگان برای اظهار نظر و رأی در مقام ایفای وظایف نمایندگی، آنان را مجاز به بیان هر نظر و رأیی دانسته است که برای وظایف نمایندگی خود، لازم می دانند و مسؤولیت کیفری، قید و حدی برآزادی است (نوروزی؛ ۱۵، ۱۳۸۰).

شاید این سؤال مطرح شود که، نظام قضایی به هر حال نمی تواند عمل مجرمانه ای را بدون پاسخ رها کند؟ پاسخ این است که اولاً از طرق دیگری مانند حق مخاطبان به ارائه پاسخ برای اظهار کذب نماینده و الزام هیأت رئیسه مجلس به قرائت آن، ثانیاً: راه کارهای توییحی قابل اعمال، توسط ریاست مجلس از جمله تذکر به نماینده خاطی، قطع میکروفن، اسقاط حق نطق و مشابه آن، ابزار مناسبی برای جلوگیری از ارتکاب یا ادامه عمل مجرمانه نماینده هستند. اما گذشته از این اصل، مصلحت دیگری بالاتر از آن چه «دغدغه بی پاسخ ماندن جرایم» در برخورد با نمایندگان خوانده می شود، وجود دارد و آن تضمین حق ملت به بیان انتقادات و تصورات خود از دولت مردان و قدرت مندان جامعه است که صرفاً به همین وسیله قابل تعدیل است. وجود شاکی خصوصی، حتی از بین سایر نمایندگان نیز نمی تواند اطلاق آزادی بیان و ممنوعیت تعقیب و توقیف را که در اصل ۸۶ تصریح و تضمین شده، محدود و قابل تفسیر و



تعدیل نماید؛ چراکه نفس این تفسیر، ممکن است نوعی تخلف انتظامی باشد که آیین نامه داخلی مجلس آن را پیش‌بینی نموده است (عسگری راد؛ منبع پیشین، ۱۲). ایراد دیگری که شورای نگهبان بر اصل مصونیت پارلمانی نمایندگان، وارد دانسته این است که به موجب این اصل، امتیاز ناروایی به نماینده داده شده و او را بدون دلیل، از سایر شهروندان و اتباع کشور متمایز و ممتاز می‌کند. چنین امتیازی، تبعیض و مخالف و مغایر با اصل بزرگ و اساسی تساوی مردم در برابر قانون اساسی (اصل نوزدهم و بیستم ق.ا.) و در نتیجه ناصواب و باطل است (نوروزی، منبع پیشین، ۱۷).

در پاسخ به این ایراد، باید بیان داشت «مصونیت مندرج در اصل ۸۶ قانون اساسی، خاص است. مانند مصونیت قضات و از جهت ممتاز بودن مسئولیت این سمت‌ها، اعطاء گردیده و مخالف تساوی اشخاص در مقابل قانون نیست. اصل ۸۶ صریح است و ایفای وظایف نمایندگی هم به وسعت کل مسائل داخلی و خارجی است و منحصر به چارچوب مجلس هم نیست» (کاشانی، محقق داماد، موسوی‌بجنوردی، منبع پیشین، ۱۰).

مسأله دیگر، بحث غیرشرعی بودن و نداشتن ریشه اسلامی اصل مصونیت پارلمانی نمایندگان، از دیدگاه شورای نگهبان است که در پاسخ به این ایراد باید بیان داشت که «این اصل، ملهم از یکی از اصول مهم حکومت اسلامی است یعنی نظارت امت بر حکومت، که این را از فرمایشات امیرالمومنین علی(ع) استنباط می‌کنیم و هم از فرمایشات امام راحل، در بیان سیستم حکومت اسلامی و ولایت فقیه و در کتاب تنبیه الامه میرزای نائینی. در راستای این اصل مهم حکومت اسلامی، کانال نظارت و نحوه نظارت امت را اصل ۸۴ قانون اساسی مشخص می‌کند که این نظارت باید از طریق نمایندگان مجلس محقق شود، لازمه نظارت هم، این است که باید در قانون اساسی، اظهار نظر کاملاً آزاد باشد و هیچ محدودیتی بر اظهار نظرها اعمال نشود» (همان، ۱۱).

مضافاً این که، مگر قرار است هرچه ریشه اسلامی دارد محترم و معتبر باشد، چه بسیارند قوانین و قواعدی که ریشه اسلامی و دینی به معنای متعارف ندارند ولی چون ریشه انسانی، فطری و ملی دارند حتی نزد ادیان و از جمله اسلام نیز از اعتبار و احترام برخوردارند و به همین دلیل، انبوهی از مقرراتی که رنگ و لعاب اسلامی دارد؛ تأسیسی اسلام نیست بلکه تصویری آن است. ضمن این که، موضوع مصونیت پارلمانی مربوط است به فرم و مدل نظام و فرم نظام هم به اعتقاد صاحب نظران و از جمله علامه طباطبایی و استاد مطهری جزو منطقه الفراغ فضای باز و آزادی است که دین، اساساً و مستقیماً در آن دخالت نکرده و باید و نبایستی ندارد و به عهده عرف و عقل جمعی واگذار کرده است و از این رو نیازی به ریشه اسلامی ندارد. افزون بر این‌ها، مصونیت پارلمانی، چه ریشه اسلامی داشته باشد و چه نداشته باشد، نص قانون اساسی است که به مثابه میثاق ملی، مبنای نظم عمومی و عقد قرارداد سیاسی- اجتماعی بین مردم و متولیان قدرت قرار گرفته است و هیچ نیازی هم به تفسیر نداشته و ندارد و این ملاک مشروعیت حکومت و قدرت آنان است.



مهم تر از همه این ها، مصونیت پارلمانی، در برابر قدرت که از حقوق اولیه بشر و از لوازم مدنیت و شهروندی است مورد قبول اسلام بوده و هست و ریشه قرآنی دارد (هرکس پس از ظمی که بر او رفته برای انتقام یاری طلبد بر او هیچ مؤاخذه ای نیست تنها راه مؤاخذه بر آن هایی است که بر مردم ظلم کنند و در زمین بنا حق شرارت انگیزند) (سوره شوری، آیه ۴۲ و ۴۱).

فلذا فقیه معاصر، آیت الله العظمی صانعی در دیدارشان با هیأت رئیسه مجلس با اشاره به آیات قرآن فرمودند «در جایی که خداوند به یک مظلوم اجازه بیان آشکار ظلم و اعلام ظالم را داده است پس قطعاً و بدهتاً به نمایندگان ملت نیز چنین اجازه ای داده شده است» (مطبوعات صحیح کشور، ۱۳۸۰، ۷).

پس از قبول اصل مصونیت پارلمانی در حقوق ایران، این سوال مطرح می شود که آیا اظهارات نماینده فقط در صحن مجلس مشمول «اصل مصونیت پارلمانی نمایندگان» قرار می گیرد یا خارج از صحن مجلس نیز، مشمول این اصل می باشد؟ برخی از حقوق دانان معتقدند «مفهوم حقوقی (در مجلس) در صحن مجلس شورای اسلامی است و علی الاصول فعالیت های غیرقانون گذاری و پارلمانی از این مصونیت برخوردار نیستند. بنابراین سخنرانی خارج از مجلس، اعلامیه و بیانیه به منظور اطلاع رسانی و بیانیه مطبوعاتی از سوی نمایندگان مجلس، مشمول عدم مسؤولیت نیست. در مجامع خارج از مجلس، نمایندگان به عنوان ناظر شرکت می کنند. مانند نماینده ناظر در هیأت نظارت بر اندوخته اسکناس یا نماینده ناظر مجلس در شورای عالی شهرسازی و معماری ایران. در این موارد، نماینده حق رأی ندارد تا مشمول چنین مصونیتی باشد. اما مواردی که نماینده در روند تحقیق و تفحص در خارج از مجلس انجام وظیفه می کند نظرات و آراء او سرانجام در گزارش کمیسیون ها منعکس می گردد و مشمول اصل عدم مسؤولیت خواهد بود» (کاشانی، محقق داماد، موسوی بجنوردی، منبع پیشین، ۱۱).

در راستای همین نظر، عده ای بیان داشتند «قدر متیقن امر، در خود مجلس است. اما در ذیل اصل ۸۶ استنباط می شود در آرای که نمایندگان در مقام ایفای وظایف نمایندگی خود داده اند، در مواردی ممکن است نماینده، در شورایی یا تجمعی سخنی بگوید در این قبیل موارد هم تعقیب نباید انجام شود. خلاصه این که از این اصل، مصونیت نماینده در اظهارنظرهای آن ها استنباط می شود که در راستای انجام وظیفه نمایندگی، نمایندگان کاملاً آزادند و عنصر جرم بر اظهارات آن ها صادق نیست مگر این که اظهارات نماینده خارج از حوزه وظایف نمایندگی بوده و صرفاً در مقام نشر اکاذیب و توهین و افتراء و امثال آن بوده باشد که البته باید در مورد آن هم دلایل متقن و مستحکم وجود داشته باشد» (همان، ۱۲). باید بیان داشت، پاسخ این پرسش، علاوه بر قانون اساسی در متن قانون آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی به تصریح بیان شده است. مطابق ماده ۷۴ این قانون، وظایف نمایندگی شامل نطق قبل از دستور، بحث های داخلی دستور، بحث های جلسات کمیسیون ها، اظهارنظراتی که



بر اعمال اصل ۸۴ قانون اساسی انجام می شود و سایر موارد نظارتی و قانونی است. بنابراین آنچه نمایندگان در نطق های قبل از دستور یا مباحث داخلی دستور، بیان می کنند یا اظهاراتی که به عنوان نماینده در هیأت ها و مجامع و شوراهای کشوری از قبیل شورای عالی پول و اعتبار، هیأت نظارت بر مطبوعات، کمیسیون ماده ۱۰ قانون احزاب و ... بیان می کنند، تماماً جزء وظایف نمایندگی است و لازم نیست اظهارات فقط در مجلس باشد، بلکه هرکجا نماینده به عنوان (نماینده) و (برای انجام وظایف نمایندگی) حضور دارد، اصل مصونیت پارلمانی جاری است.

### نتیجه

در جمهوری اسلامی ایران «حاکمیت مطلق بر جهان و انسان از آن خداست و هم او است که انسان را به سرنوشت خویش حاکم ساخته است. هیچ کس نمی تواند این حق الهی را از انسان سلب کند یا در خدمت منافع فرد یا گروهی خاص قرار دهد...» (اصل ۵۶ قانون اساسی). حق حاکمیتی که بدین صراحت از سوی قانون اساسی به ملت ایران تفویض شده است، در اعلا مرتبه خود، توسط قوه مقننه، محقق می شود و اگر پذیرفته شود که «قانون» منبعی بالاتر از همه است لاجرم، باید این را نیز بپذیرفت که قوه قانون گذاری قوه ای فرادست همه قوای کشور است. چنان که اصل ۵۸ قانون اساسی نیز مقرر کرده است «اعمال قوه مقننه از طریق مجلس شورای اسلامی است که از نمایندگان منتخب مردم تشکیل می شود و مصوبات آن ... ، برای اجرا به قوه مجریه و قضائیه ابلاغ می گردد».

مصونیت پارلمانی نمایندگان، جز به معنای مصونیت مجلس برای انجام وظیفه تقنینی و نظارتی نیست، نماینده و مجلسی که مصونیت ندارند، چگونه خواهند توانست انجام وظیفه کنند. پس، بی راه نیست اگر گفته شود نفی اصل مصونیت پارلمانی و نقض ممنوعیت تعقیب و بازداشت نمایندگانی که در مقام ایفای وظایف نمایندگی سخن گفته اند، به منزله نفی استقلال و مصونیت پارلمان است.

### منابع

#### الف) کتب

#### قرآن کریم

- ۱- غزال، اسماعیل؛ الدساتیر و المؤسسات السياسية، چاپ خانه ارشاد، بغداد، ۱۹۷۱م.
- ۲- قاضی، ابوالفضل؛ حقوق اساسی و نهادهای سیاسی، انتشارات دادگستر، چ ۵، ج ۱، ۱۳۷۹.
- ۳- کاتوزیان، ناصر؛ مبانی حقوق عمومی، انتشارات دادگستر، چ ۲، ۱۳۷۷.
- ۴- کیالی، احمد؛ الموسوعه السياسية، دارالشروق، ج ۲، بیروت، ۱۴۰۸ه. ق.
- ۵- محمد جعفر، علی؛ تاریخ القوانين، دارالکتب الاسلامیه، تهران، ۱۳۵۰.
- ۶- معین، محمد؛ فرهنگ معین، انتشارات سرایش، چ ۴۵، ج ۴، ۱۳۸۱.



## ب) مقالات و نشریات

- ۷- ابراهیمی، قاسم؛ «مصونیت پارلمانی از نگاه فقه»، فقه اهل بیت، ۸، ش. ۳۰.
- ۸- عسگری‌راد، حسن؛ «مصونیت پارلمانی»، نشریه یاس‌نو، ۸۲/۸/۱.
- ۹- کاشانی، محمود و مصطفی‌ی محقق‌داماد و محمد موسوی بجنوردی؛ «اتفاق نظر حقوق دانان برجسته کشور بر مصونیت پارلمانی نمایندگان»، همبستگی، ۸۰/۱۱/۱.
- ۱۰- مطبوعات صبح کشور، ۸۰/۱۰/۱۷.
- ۱۱- نوروزی، کامبیز؛ «مصونیت پارلمانی، مصونیت پارلمان»، نشریه نوروز، ۸۰/۴/۱۳.
- ۱۲- همبستگی؛ ۸۰/۱۰/۲۶، ش ۳۵۷.

## ج) قوانین

- ۱۳- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.
- ۱۴- قانون دیوان عدالت اداری.
- ۱۵- قانون مسؤولیت مدنی مصوب ۱۳۳۹.